

5 Saemien lohkehtæjjaveahka

Kevin Johansen, Cand.polit. UiT / Universidad de Granada. Seniorraeriestæjja Nordlaanten fylhkenålma

Iktedimmie:

Vaenie kvantitatijve daajroe saemien lohkehtæjjaveahkan bijre gâåvnesamme Nöörjesne. Gellede lehkeste lea jeahtasovveme gellie saemien lohkehtæjjah fáåtesieh, jìh mubpieh leah jeahteme saemienlohkehtæjjah eah iktesth dam byjjes ööhpehtimmiemaahtoem utnieh. Tjaalegisnie goerehtalla lãhkoem saemienlohkehtæjjijste Nöörjesne gaajhkine gieline mejnie ööhpehtimmie vadtasåvva, dovne maadthskuvlesne jìh jãarhkeskuvlesne.

Tjaalege aaj formalmaahtoe gaajhkide saemienlohkehtæjjide vihtesjadteme, dovne dej pedagogeles maahtoe jìh formalmaahtoe saemien giellesne. Goerehtimmie vuesehte jienebh dejstie saemienlohkehtæjjijste pedagogeles maahtoe fáåtesieh viertiestamme mubpiej lohkehtæjjaj gaskemedtine Nöörjesne. Seamma tìjjen vuejnebe formalmaahtoe saemien giellesne lea joekoen jolle.

Jijnjh learohkh fierhten julevsaemien lohkehtæjjese, learohkeveahka daesnie lea seamma goh jeatjah lehkesne Nordlaantese jìh raaktan jollebe goh learohkeveahka Bådåddjosne. Daate vuesehte joekoen jijnjh lohkehtæjjah julevsaemien giëlemaahtojne fáåtesieh.

Noerhtesaemien jìh åarjelsaemien giëlese learohkeveahka lea sagke vueliehkåbpoe, guktie lohkehtæjjavaanoë ij leah seamma nåake daesnie dan lihke bãetijen aejkien. Men læjhkan aalteren gaskemedtie vuesehte jijnjh saemienlohkehtæjjah sijhtieh barkosne orrijidh dej minngebi luhkie jaepiej, jìh joekoen vaenie ohtsijh orreme saemien lohkehtæjjaööhpehtæmman. Dan åvteste libie vaahresne sagke vaenebh saemienlohkehtæjjah utnedh luhkie jìh göökteluhkie jaepiej minngelen goh daan biejjien, jis dårrehtimmie saemien lohkehtæjjaööhpehtimmide ij tjarke læssen.

5.1 Aalkoe

Saemienlierehtimmie skuvlesne jìh maanagiertesne lea dej ellen vihkielommes råajvarimmiej gaskem, ihke edtja jienebh saamastallije almetjh Nöörjesne sjìdtedh bãetijen aejkien. Jis edtja daam ulmiem jaksedh dle ojhte eevre vihkeles nuekies lohkehtæjjah saemiengielesne gâåvnesieh, ihke skuvleaajhterh maectieh saemien giëlefaalenassem vedtedh gaajhkesidie mah reaktam disse utnieh. Lohkehtæjjah byöroeh dovne pedagogeles jìh saemiengieledh maahtoe utnedh aktene njieptjesne goh jeatjah giëlefaagine veanhtede.

Vaenie goerehtallemh dorjesovveme lãhkoste saamastallije lohkehtæjjijste Nöörjesne. Jalhts daajroe lãhkoen bijre lohkehtæjjijste, dej maahtoe jìh aarvehtsh daerpiesvoeten bijre saamastallije lohkehtæjjijste jaepiej åvtese leah eevre vihkeles jis edtja maectiedh sjæjsjalidh mah råajvarimmieh mah tjuerieh aelkedh ihke saemien learohkh sijjen reaktah jìh daerpiesvoeth åadtjoeh saemien giëlelierehtimmien bijre.

Daennie tjaalegisnie gaajhkh saemienlohkehtæjjah skuvlesne Nöörjesne meatan. Mijjiej libie giëhtjedamme maam maahtojde dah utnieh, pedagogeles jìh giëledh. Jeatjah baakoejgumjie

daate tjaalege bijjeguvviem vadta gaajhkijste saemienlohkehtæjjijste Nöörjesne, gaajhkine golme gieline. Julevsamien jñh årjelsamien gielse libie lissine dejtie lohkehtæjjide mah saemiengiesne ööhpehtieh, aaj jñtsh taalh gaajhkide saamastallije lohkehtæjjide pedagogeles ööhpehtimmine mah eah saemienlohkehtæjjine barkh, juktie ryöknedidh man gellie lohkehtæjjah mah lohkehtæjjabarkoem laehpieh.

Tjaalegen minngiegietjesne akte aarvehtse mij vuesehte man gellie saemienlohkehtæjjah mah tjuerieh ööhpehtimmiem vaeltedh jaepiej åvtese, jñh aaj raeriestimmieh dej råajvarimmiej bijre mah leah daerpies, juktie dåårrehtimmiem saemien lohkehtæjjijste gorredidh.

5.1.1 Gaertjiedimmie

Tjaalege fokusem åtna lohkehtæjjide saemien gielsesne, dah mah saemiengiesne learoesoekesji mietie ööhpehtieh voestes- jallh mubpiengiesne maadthlierehtimmesne. Daan sjiekenisnie ij fokusem utnieh maanagiertelohkehtæjjide jñh lektovridie, amanuenseridie jñh professovride jilleskuvlesne jñh universiteetine. Daan gaertjiedimmien fåantoe lea dan åvteste maadthlierehtimmesne doh reaktah saemien lierehtæmman aktem reaktavåaromem utnieh, guktie voenges åejvieladtjh leah eevre jearohke nuekies saemienlohkehtæjjah utnedh juktie sijjen riekteles åeliedimmieh illedh.

5.2 Lohkehtæjjaööhpehtimmie aktene histovrijes perspektijvesne

Dah mah daan biejjien leah saemienlohkehtæjjah leah gellie ovmesse ööhpehtimmielaajroeh dåeriedamme juktie dohkoe båetedh. Aalkoelisnie lohkehtæjjadiejevse ajve åtnasovvi almetji bijre mah maadthskuvlen daltesisnie ööhpehtin (jñh dah mah lin almetjeskuvlen åvtelen jnv) mearan dah mah gymnasine jñh jaarhkeskuvline ööhpehtin nommh åadtjoejin goh lektovrh jallh bijjielohkehtæjjah. Adjunkte akte gaskediejvese sjñditi (Wikipedia.org).

Doh voestes kuvsjh lohkehtæjjaööhpehtæmman tjirrehtamme sjñdtin joe 1700-låhkoen minngiegietjesne. Dagkerh kuvsjh tjarke læssanin mænngan laake åålmehskuvlen bijre nænnoestamme sjñditi 1860. Jaepien 1826 dihte voestes byögkeles lohkehtæjjaööhpehtimmie, *seminare*, tseegkesovvi Trondenesne. Daah seminaarh göökte jaepieh ryöhkin. Dihte voestes laake lohkehtæjjaööhpehtimmien bijre bööti 1890. 1902 ööhpehtimmie golme jaepieh sjñditi, jñh 1938 njieljie jaepieh. Mænngan vihth bååstede golmenjaepien lohkehtæjjaööhpehtæmman jaepien 1973 (siejhmelohkehtæjjaööhpehtimmie), jñh 1992 raejeste ööhpehtimmie vihth njieljie jaepieh sjñditi (Store Norske leksikon).

Saemienlohkehtæjjah daan biejjien amma ovmesse ööhpehtimmielaajroeh åtneme. Maahta gujht aerviedidh doh båarasommes saemienlohkehtæjjah leah siejhmehlohkehtæjjah dan ööhpehtimmien mietie mij tseegkesovvi 1973. Mænngan libie maadthskuvlelohkehtæjjah åådtjeme joekedamme MLØ:se (daaroen GLU) 1. -7. klaasse jñh 5. – 10. klaasse, lektovreööhpehtimmie, praktikheles pedagogeles ööhpehtimmie (daaroen PPU) jñh faagelohkehtæjjah, mij akte pedagogeles ööhpehtimmie juktie aktegsfaagine ööhpehtidh maadthskuvlesne jñh jaarhkelierehtimmesne. Jaepien 2017 raejeste maadthskuvlelohkehtæjjaj ööhpehtimmie jorkese akten vijhtenjaepien maasterelaajrose. Pryövenasseöörnegh joe orreme såemies learoesijjine ¹. Sæjhta striengkiesåbpoe kvaliteetekrievenassh jñh krievenassh jollebe maahtoen bijre sjñdtedh lohkehtæjjaööhpehtimmieinstitusjovnine. Jienebh dejstie

¹ Kronihke voerhtjen 21. b. 2016 plaeresne Avis Nordland: Vihkeles lohkehtæjjaööhpehtimmie vadtasåvva Nordlaantesne, professovre Anne Marit Valle jñh dosente Nils Ole Nilsen.

instistusjovnijste eah NOKUT:n krievenassem illh mah sijhtieh faamosne árrodh lohkehtæjjaööhpehtimmide 2017 raejeste (Valle jih Nilsen 2016)

Jaepien 1999 professovre Jens-Ivar Nergård aktem moenehtsem stuvri mij NOU:m saemien lohkehtæjjaööhpehtimmien bijre darjoeji. *Saemien lohkehtæjjaööhpehtimmie – ovmessie daajroeaerpievuekieh gaskem. (Samisk lærerutdanning–mellom ulike kunnskapstradisjoner)*. Daesnie raeriestin aktem jijtse mieriesoejkesjem saemien lohkehtæjjaööhpehtæmman darjodh.

5.3 Pedagogeles maahtoe

Daennie tjaalegisnie ibie doh ovmessie ööhpehtimmieh joekehth, men gaajhkide tjöönghkebe dan diejvesen nualan *pedagogeles ööhpehtimmie*. Gaajhkine daaletje lohkehtæjjaööhpehtimmine, Saemiedigkie lea saemien faagealmetjh nammohtamme goh lihtsegh mieriesoejkesjemoenehtsijstie, mah mieriesoejkesjidie dorjeme. Aadtjen aaj akte jijtse mieriesoejkesje lea dorjesovveme akten vijhtenjaepien saemien lohkehtæjjaööhpehtæmman maasterenjeptjesne.

5.4 Maahtoe saemien gielesne

Dihthe mubpie áejviemearhketje daennie tjaalegisnie lea goerehtalledh man gellie mah byjjes saemien gielemaahtoem utnieh saemienlohkehtæjjijste. Daan biejjien krievenasse jeahta jis edtja saemiengielesne ööhpehtidh dle tjuara unnemes 30 studijepoengh utnedh saemiengielesne (seamma goh bieliejaepienstudijume) juktie maanaskuvlesne ööhpehtidh, jih 60 studijepoengh (jaepiestudijume) juktie noereskuvlesne jih jáarhkelierehtimmesne ööhpehtidh. Amma ij leah nuekies realmaahtoem saemiengielesne utnedh, jalhts saemien lea lohkehtæjjan ietniengiele, seammalaakan goh naaken ij maehtieh nöörjenlohkehtæjjine árrodh jis ajve nöörjen soptseste. Daelie edtja dejtie byjjes krievenasside jeatjahtehtedh guktie maahtoekrievenassh eah leah ajve faamosne dejtie aadtjen seehteme lohkehtæjjide, men faamosne gaajhkesidie mah edtjeh lierehtimmiem vedtedh dejnie ööhpehtimmiefaagine goh saemien, nöörjen, maadte jih eengelske, v. ööhpehtimmielaakine § 10-2 jih mieriedimmine ööhpehtimmielaakese kapihte 14.

Aarebi lij nuekies siejhmelohkehtæjjine árrodh juktie gaajhkine faagine ööhpehtidh maadthskuvlesne, guktie meehti ojhte saemienlohkehtæjjine árrodh bieleden aktem baakoem saemiengielesne jiehtedh. Jaepien 2025 raajan maahta dispensasjovnh vedtedh, guktie dah mah seehtemem skuvlesne áadtjoeji ávtelen dihte orre laake faamoem áadtjoeji, såemies astoem utnieh dom byjjes maahtoem vejtiestidh mij lea daerpies juktie maehtedh aktene faagesne ööhpehtidh goh saemien. Daate minngemes ij leah gujht ööhpehtimmielaakesne vihtiestamme, men reaktaváaromem átna *Lohkehtæjjaalutnjiemisnie*, daate akte reforme mij edtja hoksedh learohkh vielie lierieh (Regjeringen.no).

Saemien maajhööhpehtimmielohkehtæjjah lissine maahtoekrievenassh utnieh mah leah ektiedamme maajhööhpehtimmiedidaktihkese jih átnoe teknikkeles dirregijstie lierehtimmesne. Daah maahtoekrievenassh leah vihtiestamme Mierievierhkine saemien maajhööhpehtæmman, jih gaajhkh maajhööhpehtimmielohkehtæjjah leah tjoereme daam maahtoem vejtiestamme jaepien 2020 ávtelen (Utdanningsdirektoratet.no)

5.5 Diedte saemien ávteste lohkehtæjjaööhpehtimmine

Jienebh institusjovnh ráálline utnieh gorredidh saemiengieleldh lohkehtæjjah ööhpehtimmiem vaeltieh. Saemien jílleskuvle lea badth jarngesne sov saemien lohkehtæjjaööhpehtimmine. Dej studijefaalenassh bieleden lij síjhteme joekoen geerve árrodh skuvleajhteridie aktem eensí jìh kvalitatijve hijven saemienlierehtimmiem faalehtidh dejtie learoehkidie mah reaktam disse utnieh.

UiT Nöörjen noerhtelisnie universiteete (Norges arktiske universitet) lea ánneti ánneti aaj akte vihkeles aktöore síjdteme juktie lohkehtæjjah saemien gielemaahtojne ööhpehtidh. Nord universiteete mij sjugniesovvi aktene fusjovnesne Nordlaanten universiteeten, Nesnan Jílleskuvlen jìh Noerhte-Trööndelagen jílleskuvlen gaskem, daelie diedtem átna dovne julev-jìh áarjelsaemien ávteste lohkehtæjjaööhpehtimmine (doh aarebi institusjovnh Nordlaanten universiteete jìh Noerhte-Trööndelagen jílleskuvle aktem nasjonaale diedtem utnin fiereguhten julevsaemien jìh áarjelsaemien gielen ávteste lohkehtæjjaööhpehtimmine). Jis mijjìeh varke historihkem vuesiehtimmiem gaavhtan julevsaemien gielese vuartasjìbie, dellie don baelien Bodø Lærerhøgskole dejtie voestes gielekuvsjìde faalehti 1980-láhkoen, mearan dihte voestes 30-studijepoengekuvsje eelki tjaktjen 1989.

5.5.1 Daan beajjetje saemien lohkehtæjjaööhpehtimmiefaalenasse²

Saemien jílleskuvle síejhmelohkehtæjjaööhpehtimmieh jìh praktikheles pedagogeles ööhpehtimmiem (PPU) faalehte. UiT Nöörjen noerhtelisnie universiteete noerhtesaemien faalehte goh ammesgiele lohkehtæjjaööhpehtimmesne 5.- 10. klaasse, jìh lektovreööhpehtimmiem dejtie mej saemien ietniengieline. Nord universiteete maadthskuvlelohkehtæjjaööhpehtimmieh faalehte 1. – 7. klaassese jìh 5. – 10. klaassese jìh PPU maam maahta maahtoovedtije kuvsjìne aktanidh julevsaemien jallh áarjelsaemien gielesne.

Jis ohtsijetaalide saemien lohkehtæjjaööhpehtimmide vuartasjìbie dah leah muvhten aejkien joekoen vuelege. Studijejaepien 2015-2016 UiT Nöörjen noerhtelisnie universiteete idtji naan ohtsijh utnieh sov vījhtenjaepien lohkehtæjjaööhpehtæmman integreradamme maasterinie saemien gielesne (Altaposten 24.2.16), jìh saemien lohkehtæjjaööhpehtimmie Saemien jílleskuvlesne aaj joekoen vuelege studentetaaligujmie baaverdamme gellie jaepieh. Julevsaemien jìh áarjelsaemien gielesne doh saemien gielekuvsjìh eah leah integreradamme lohkehtæjjaööhpehtimmine, jìh dan ávteste ij maehtieh byögkeles statistihkem goh *dbh.no*. nuhtjedh, juktie taalide veedtjedh.

5.5.2 Veahka saemien lohkehtæjjaööhpehtimmeste

Noerhtesaemien gielesne sæjhta geerve árrodh eevre veele vihtiestidh man gellie saamastallijh mah lohkehtæjjaööhpehtimmiem tjírrehtamme, jìh annje leah barkoeaaltarisnie. Goh aarebi neebneme tjaalegisnie dle mijjìeh aerviedìbie doh ellen jeanatjommes saamastallije lohkehtæjjah lohkehtæjjaööhpehtimmine mah annje barkeminie, leah ööhpehtimmiem áádtjeme mænngan goh golmenjaepien síejhmelohkehtæjjaööhpehtimmie sjiehtesjamme síjdti jaepien 1973. Jijtsh saemien lohkehtæjjaööhpehtimmieh tseegkesovvin sagke dubpiebasse, jìh Saemien jílleskuvle tseegkesovvi jaepien 1989.

Gellie saamastallije almetjh badth lohkehtæjjaööhpehtimmiem veeltin guhkiem dan ávtelen, jìh naakenh lohkehtæjjaööhpehtimmiem veeltin seamma tíjjen goh saemien gielekuvsjìh veeltin,

² Maanagiertelohkehtæjjaööhpehtimmieh eah leah állermaahteme daesnie.

vuesiehtimmien gaavhtan Oslon Universiteetesne, mearan dihte universiteete saemien studijefaalenassh faalehti.

Lissine dejtie mah leah ööhpehtimmiem vaalteme Saemien jilleskuvlesne jñh UiT Nöörjen noerhtelisnie universiteetesne saemien lohkehtæjjaööhpehtimmine dej minngemes jaepiej, kandidaath lin maahteme lohkehtæjjaööhpehtimmiem tjirrehtamme jeatjah learoesijjine seammalaakan goh aarebi buerkiestamme. Daesnie sæjhta geerve årroth taalh veedtjedh, jallh aerviedimmieh veahkan bñjre darjodh. Dan åvteste statistihke noerhtesaemien gñelese sæjhta våaroeminie utnedh man gellie mah lohkehtæjjine berkieh maadthlierehtimmesne daan biejjien, jñh taalh dejtie mah leah ööhpehtamme Saemien jilleskuvlesne jñh UiT Nöörjen noerhtelisnie universiteetene, jñh ij man gellie mah aalkoelisinie ööhpehtimmiem åadtjoejin ållesth dejnie ovrehte 20 learoesijjine mah lohkehtæjjaööhpehtimmiem Nöörjesne faalehtieh.

Julevsaemien jñh åarjelsaemien gñelese lohkehtæjjalåhkoee lea ånnetji vueliehkåbpoe, jñh tjaalegen tjaelije maahtoebyjresidie hijvenlaakan damta. Daesnie veele daajroem utnebe man gellie julev- jñh åarjelsaemien saamastallijh mah lohkehtæjjaööhpehtimmiem utnieh, jñh man gellie mah lohkehtæjjine berkieh.

5.4.3 Joekedimmie kaarri jñh nyjseni gaskem

Lohkehtæjjabarkoe akte barkoe jñjnñ nyjsenigujmie. Man vuelhkiekåbpoe klaassedaltese man vaeniekåbpoe kaarrh dovne ööhpehtimmesne jñh dej gaskem mah lohkehtæjjine berkieh. Abpe laantesne 80 prosent dejtie lohkehtæjjijste 1. – 7. klaassesne leah nyjsenh, mearan ånnetji vueliehkåbpoe klaassedaltesidie 5. - 10³. Joekedimmie kaarri jñh nyjseni gaskem saemienlohkehtæjjaj luvnie lea enn nåakebe.

5.5.4 Ööhpehtimmie saemienlohkehtæjjijste

Tabelle 5.1 Bijjeguvvie kandidaatijste mah lohkehtæjjaööhpehtimmieh illin Saemien jilleskuvlesne dej minngemes 21 jaepiej.

Jaepie	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Lohkehtæjja-ööhpehtimmie ⁴	6	5	6	6	9	23	15	7	3	0	0

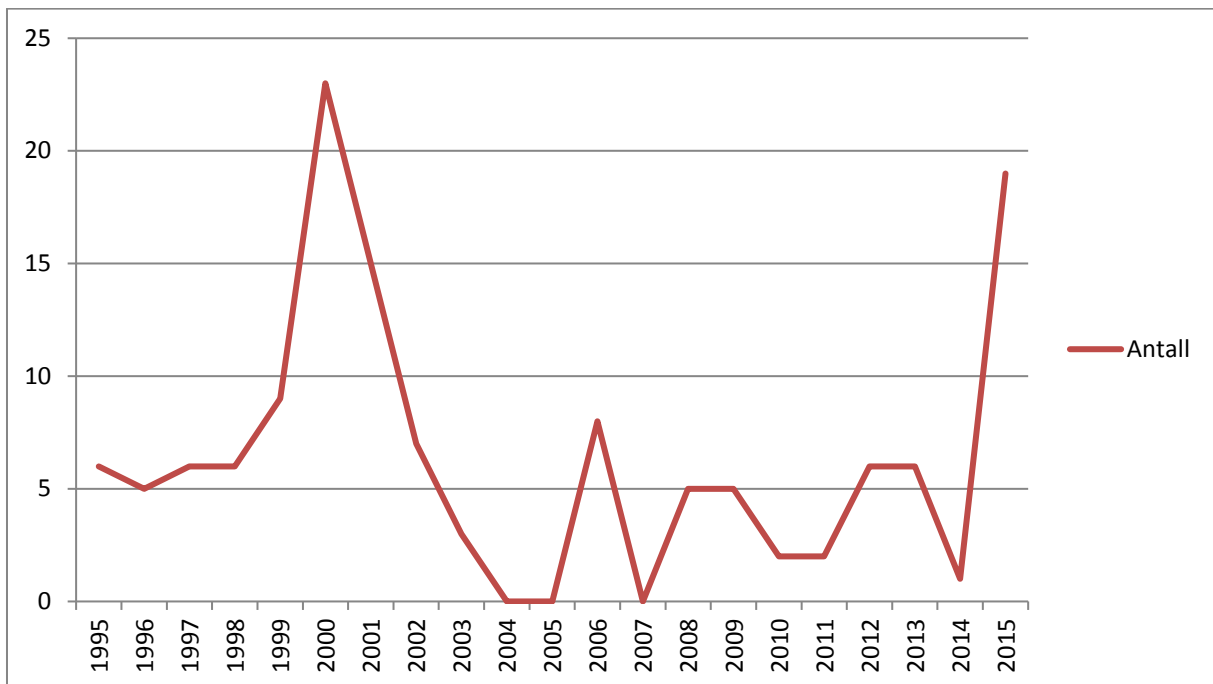
2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
8	0	5	5	2	2	6	6	1	19 ⁵

³ (Lohkehtæjjaööhpehtimmieh: Statistihkeles bijjeguvvieh jñh evtiedimmievæhtah), NIFU-reettehtse 31, 2104.

⁴ Daate taale meatan åtna dovne siejhmehlohkehtæjjaööhpehtimmiem, maadthskuvlelohkehtæjjaööhpehtimmiem 1. – 7. klasse jñh praktikheles pedagogeles ööhpehtimmiem.

⁵ Dejtie 19 kandidaatijste mah lohkehtæjjaööhpehtimmiem illin Saemien jilleskuvlesne 2015, 18 lin PPU.

Figuvre 5.1 Illeme lohkehtæjjaööhpehtimmie Saemien jilleskuvlesne

Figuvre 5.1 stoeer jeerehtsh kandidaatelåhkosne vuesehte mah saemien lohkehtæjjaööhpehtimmie illeme jaepeste jaapan.

UiT Nöörjen noerhtelisnie universiteete ij annje kandidaath utnieh illeme saemien lohkehtæjjaööhpehtimmie dan åvteste studijeprogramme ij leah gååvnesamme nuekies jaepieh annje.

Nord universiteete ij leah aktem jaepiem gååvnesamme annje, jih dej aarebi institusjovnh, Universiteete Nordlaantesne, Nesnan jilleskuvle jih Noerhte-Trööndelagen jilleskuvle, leah lohkehtæjjaööhpehtimmie åtneme gaajhkesh dovnes, men eah sjiere saemien lohkehtæjjaööhpehtimmie. Gosse mijjeh dejtie ovnessie gieledåehkide vuartasjibie sijhtebe vuejnedh man gellie ööhpehtamme lohkehtæjjah mah gååvnesieh julevsamien jih åarjelsamien gielesne.

5.5.5 Learohketaale

Skuvlejaepien 2015-2016 2164 learohkh Nöörjesne saemienlierehtimmie utnin maadthskuvlesne. Daejstie 1935 noerhtesaemien utnin voestes- jih mubpiengielesne. Julevsamien gielesne 113 learohkh lierehtimmie utnin. Åarjelsamien gielesne learohketaale lea 116 voestegielesne jih mubpiengielesne. Tjåanghkan 86 tjielth jih njieljie frijjeskuvlh jih golme staateles skuvlh saemienlierehtimmie utnieh Nöörjesne⁶. Daate lea 21 prosent Nöörjen tjeltijste jih låhkoe skuvlijste learohkigujmie saemien gielesne faagegievelsne lea læssanamme iktemearan Nöörjesne.

⁶ Learohkh byögkeles skuvline jih frijjeskuvline joekehts laakh utnieh gelline suerkine. Ööhpehtimmielaake lea faamosne byögkeles skuvlide mearan frijjeskuvlelaake lea faamosne frijjeskuvlide. Jis frijjeskuvle ij leah jååhkesjimmiem bijre syökeme saemien learoesejkesjen mietie, saemien learohkh skuvlesne eah reaktam saemienlierehtemman utnieh laaken mietie.

5.5.6 Lohkehtæjjafaamoeh

Daennie boelhkesne lãhkoem lohkehtæjjijste vuartasjibie mah saemien gielesne ööhpehtieh maadthskuvlesne jih jaarhkelierehtimmesne. Muvhth lohkehtæjjah bielietijjen berkieh, men ibie dej gaskem joekehth mah barkoem utnieh ellies- jallh bielietijjen. Daate sæjhta jiehtedh jaepiebarkoelãhkoe lea ånnetji vueliehkãbpoe goh lãhkoe lohkehtæjjaseehtemijstie. Sijhtebe aaj daesnie vuartasjidh man gellie daejstie mah pedagogeles ööhpehtimmiem utnieh jih man gellie lohkehtæjjah mah eah byjjes ööhpehtimmiem utnieh⁷.

Sijhtebe aaj lohkehtæjjaj maahtoem saemiengielesne buerkiestidh. Daesnie fokusem biejebe man gellie daejstie lohkehtæjjijste mah jaarhkeööhpehtimmiem saemiengielesne utnieh. Jaarhkeööhpehtimmiem maahtoem vadta, dihte lea kuvsh mah studijepoengem vedtieh, mohte minngieööhpehtimmiem mij ij studijepoengem vedtieh. Daesnie ajve jaarhkeööhpehtemman saemiengielesne vuartasjibie. Mijjeh daejrebe jeenjesh saemienlohkehtæjjaj maahtoen mietie gihthie gellede lehkeste, jih jis edtjebe aktem aarvehtsem darjodh man gellie saemienlohkehtæjjah mah leah daerpies bãetijen aejkien, tjoerebe aaj aktem aarvehtsem utnedh man jeenjesh mah lohkehtæjjine orrijeh.

5.5.7 Fiejliiegaaltijh

Dihte statistihke maam lahtestibie daennie tjaalegisnie ij leah aarebi bæjhkohtamme. Tjaalegen tjaelije lea jijtje tjoereme taalide veedtjedh jih daan sjiekenisnie ovrehte bijjelen 80 tjiegtigujmie jih ööhpehtimmieminstitusjovnigujmie gaskesadteme. Daejrebe hov man gellie mah ööhpehtimmiem utnieh saemien lohkehtæjjainstitusjovnijste. Byögkeles statistihke dbh:ste dam vuesehte.

Mijjeh aaj daejrebe man gellie tjiehlth mah saemienlierehtimmiem faalehtieh. Daah taalh leah veedtjeme dejstie golme noerhtemes Fylhkenålmijste. Tromsen jih Nordlaanten fylhkenålmah tæjmoeh vedtieh saemienlierehtemman sijjen tjiehlthine, mearan Finnmaarhken fylhkenålmah tæjmoeh vadta dovne sov fylhkese jih gaajhkide tjiehlthine Noerhte-Nöörjen ålkolen.

Ij leah naan reliabele ryöknedimmievuekie mij vuesehte man gellie mah lohkehtæjjaööhpehtimmiem vaalteme jeatjah learoesijjine jih saemien gielekuvsjine aktene dejstie sijjijste mah dam faalehtieh. Akte lohkehtæjja lij gujht maahteme sov pedagogeles ööhpehtimmiem vaeltedh Stavangerisnie jih gielekuvsjem vaadtseme Tromsesne vuesiehtimmiem gaavhtan. Julev- jih åarjelsaemien gielese tjaalegen tjaelije lea ellies bijjieguvviem ribleme. Daesnie tjaelije doh jeanatjomes saemienlohkehtæjjah damta.

Dihte noerhtesaemien lohkehtæjjabyjrese sagke jienebh åtna. Daesnie ij gåaredh dejtie veele taalide vihtiestidh. Dan åvteste sijhtebe noerhtesaemien gielese ajve vuartasjidh dejtie mah raaktan lohkehtæjjine berkieh daan biejjien, jih dej pedagogeles jih gieledh maahtoem buerkiestidh. Prosenten mietie maahta sãn aerviedidh ovrehte seamma jijnjh lohkehtæjjah barkosne orrijeh goh julevsaemien jih åarjelsaemien dajvesne. Lissine dejtie mah saemiengielesne ööhpehtieh, dle noerhtesaemien gielesne gellie saamastallije lohkehtæjjah mah ajve jeatjah faagine ööhpehtieh. Joekoen Guovdageaidnun jih Karasjohken tjiehlthine mah tjåanghkan ovrehte govhteluhkieh saamastallije lohkehtæjjah utnieh mah eah saemiengielesne ööhpehtieh. Dah eah meatan ryöknesovvh daennie statistihkesne goh ööhpehtæjja gielesne.

⁷ Aarebi tjaalegisnie libie buerkiestamme ovmessie sårhts lohkehtæjjaööhpehtimmeieh mah leah meatan daesnie.

5.6 Åarjelsaemien

Åarjelsaemien lierehtimmie Nöörjesne faalasávva áajvahkommes govhte skuvlijste, Gaske-Nöörjen saemieskovle, Åarjel-saemiej skuvle Snåasesne, Praahken byjjenimmie- jñh voengejarnge, Raarvihken skuvle, Röörosen jáarhkeskuvle (Aajege) jñh Kråangken jáarhkeskuvle. Doh jeanatjommes dovne lierehtimmiem skuvlesne, maajhööhpehtimmiem, gielebiesieh jñh minneden lohkehtæjjam vedtieh. Lissine daejtie skuvlide, göökte skuvlh lohkehtæjjah áarjelsaemien gielesne utnieh skuvlesne.

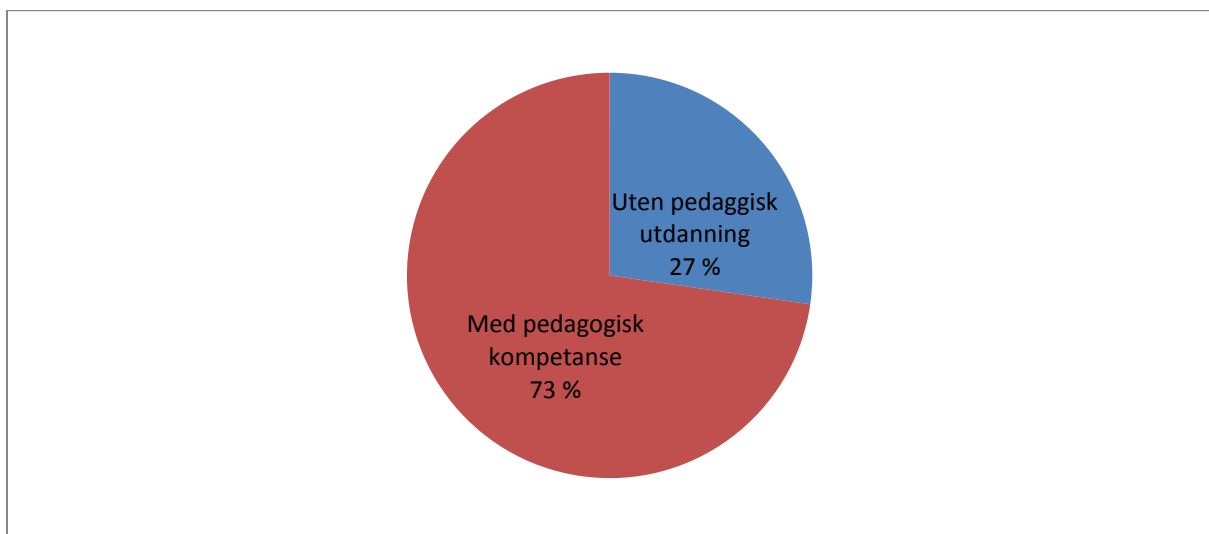
Maadthskuvledaltesisnie 22 lohkehtæjjah saemien gielelierehtimmiem vedtieh. 16 dejstie pedagogeles ööhpehtimmiem utnieh jñh seamma lähkoe, amma 16 jáarhkeööhpehtimmiem utnieh saemien gielesne.

Lissine daejtie taalide golme áarjelsaemien saamastallije almetjh mah lohkehtæjjaööhpehtimmiem utnieh, men eah lohkehtæjjine barkedaan biejjien. Gaskemedtien aaltere maadthskuvlen lohkehtæjjide lea 44 jaepieh.

Tabelle 5.2 Lohkehtæjjah mah áarjelsaemien soptsestieh maadthskuvlesne

Man gellie	22
Pedagogeles maahtojne	16
Jáarhkeööhpehtimmie saemien gielesne	16

Figuvre 5.2 Lähkoe áarjelsaemien lohkehtæjjijste maadthskuvlesne pedagogeles ööhpehtimmine jñh bieleden

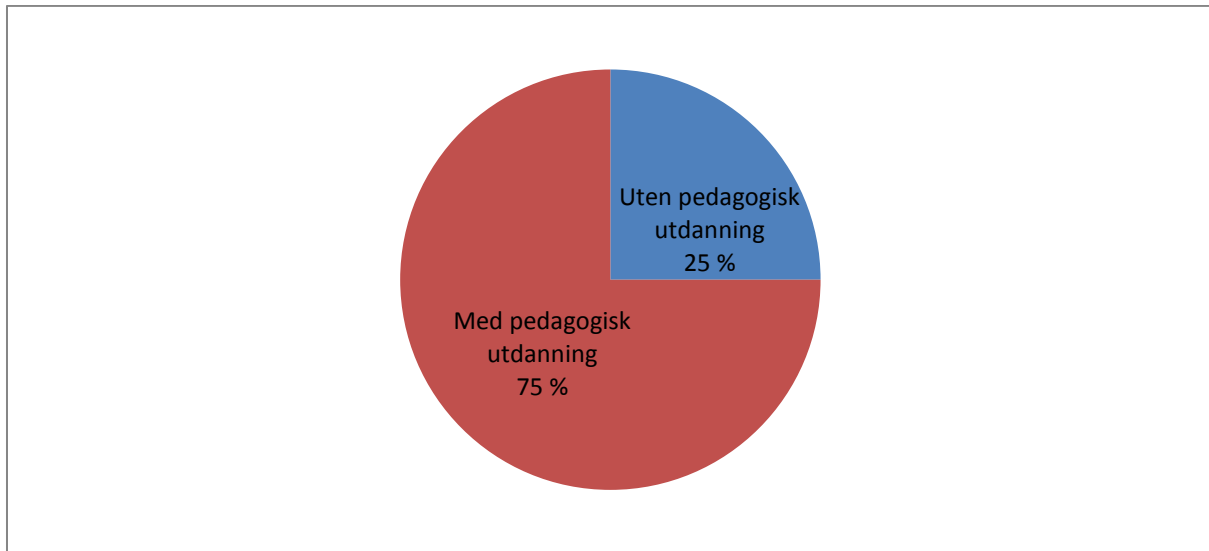
Jáarhkelierehtimmesne gaektsie lohkehtæjjah áarjelsaemien gielesne ööhpehtieh. Gaajhkesch pedagogeles ööhpehtimmiem utnieh jñh gaajhkesch aaj jáarhkeööhpehtimmiem utnieh áarjelsaemien gielesne. Jeatjah baakoejgumie joekoen jolle maahtoe áarjelsaemien lohkehtæjjaj gaskem jáarhkelierehtimmiem sisnjelen.

Gaskemedtien aaltere áarjelsaemien lohkehtæjjide lea 45 jaepieh. Gaajh vaenie lohkehtæjjah áarjelsaemien gielesne mah aaltereraastem jeksieh dej minngebi jaepiej, men sæjhta joekoen jijnjh áarrodh mah dam darjoeh dej mubpiej lukkie jaepiej. Mijjieh sijnhtebe báastede báetedh dáarrehthimmiedaerpiesvoetese mænngan daennie tjaalegisnie.

5.7 Julevsaemien

Maadthskuvlesne gaektsie lohkehtæjjah julevsaemien gielesne ööhpehtieh. Govhte dejstie pedagogeles maahtoem utnieh jih govhte aaj jåarhkeööhpehtimmiem utnieh julevsaemien gielesne.

Figuvre 5.3 Joekedimmie julevsaemien lohkehtæjjijste pedagogeles ööhpehtimmine jih bieleden, maadthskuvle

Gaskemedtien aaltere julevsaemien lohkehtæjjide maadthskuvlesne lea 49 jaepieh. Daesnie såemies lohkehtæjjah mah mahte aadtjen ööhpehtimmiem illeme, mearan jijnjh lohkehtæjjah leah bijjelen 60 jaepieh. Sæjhta dan åvteste akte stoerre daerpiesvoete årrodh lohkehtæjjah julevsaemien gielemaahtojne dåårrehtidh dej bæitiji jaepiej.

Jåarhkelierehtimmiem sisnjelen tjijhtje lohkehtæjjah julevsaemien gielesne ööhpehtieh. Golme dejstie pedagogeles ööhpehtimmiem utnieh, govhte jåarhkeööhpehtimmiem julevsaemien gielesne utnieh.

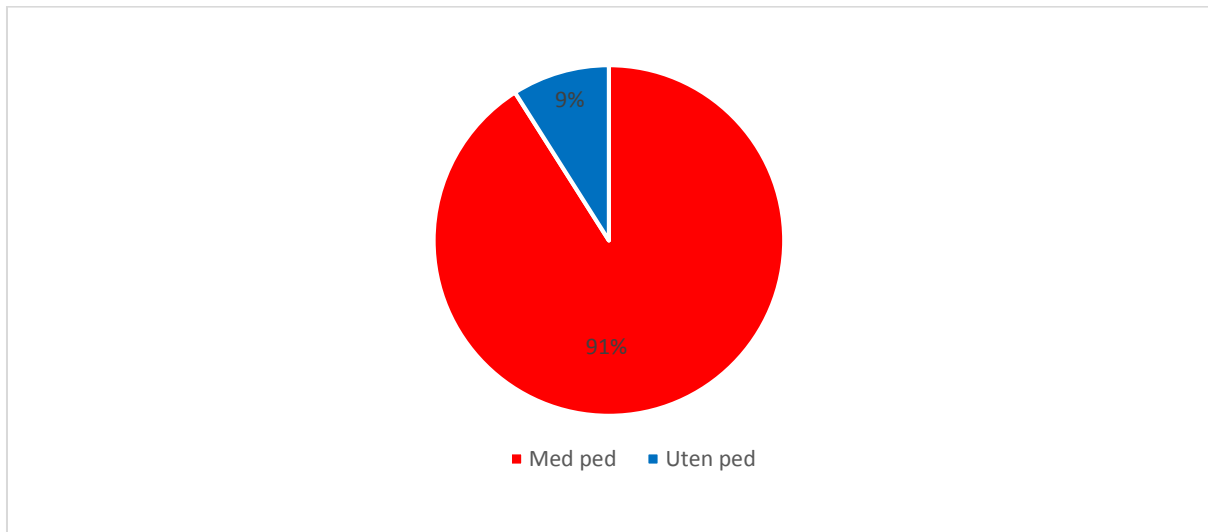
Gaskemedtien aaltere julevsaemien lohkehtæjjide jåarhkelierehtimmesne lea 39,25 jaepieh. Daate vueliehkåbpoe goh maadthskuvlese, jih dihte dan åvteste jienebh dejstie eah pedagogeles ööhpehtimmiem utnieh.

Abpe luhkie julevsaemien almetjh pedagogeles maahtoem utnieh, men eah saemienlohkehtæjjine barkh dan biejjien. Amma jienebh mah pedagogeles ööhpehtimmiem utnieh jih eah ööhpeht goh dah mah ööhpehtieh. Mijjiej bååstede bætede disse aaj mænngan tjaalegisnie.

5.8 Noerhtesaemien

Maadthskuvlesne 189 lohkehtæjjah mah noerhtesaemien gielesne ööhpehtieh. Dejstie 91 prosenth pedagogeles ööhpehtimmiem utnieh. 124 (65 prosenth) jåarhkeööhpehtimmiem saemien gielesne utnieh. Reeremedajvesne doh ellen jeanatjommes lohkehtæjjah dovne pedagogeles ööhpehtimmiem jih jåarhkeööhpehtimmiem utnieh saemien gielesne.

Figuvre 5.4 Låhkoe noerhtesaemien lohkehtæjjijste pedagogeles ööhpehtimmine, maadthskuvle

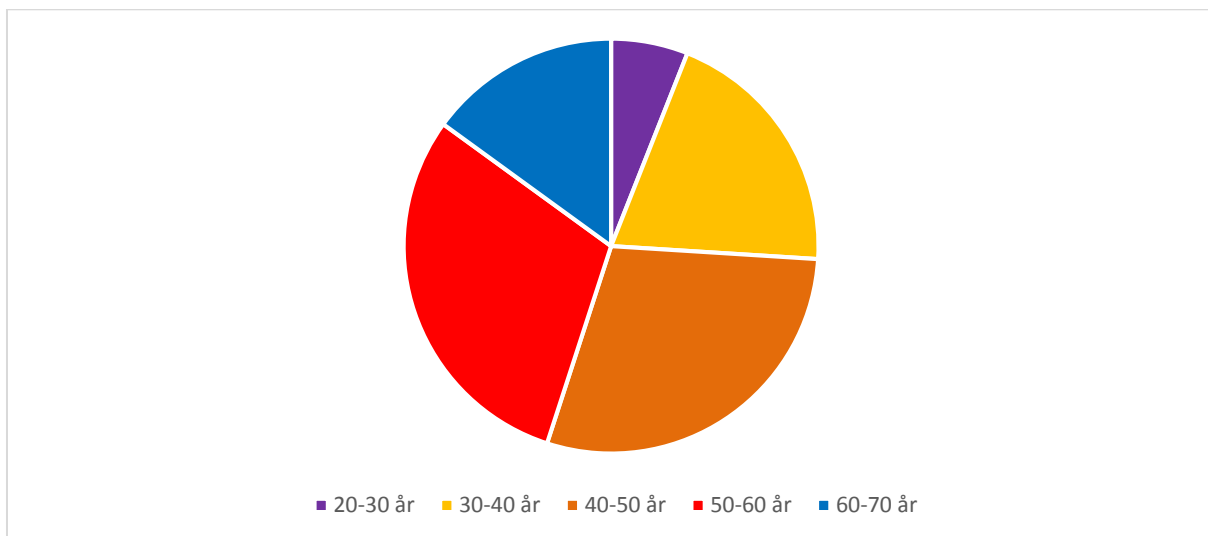

Figuvre 5.4 låhkoem noerhtesaemien lohkehtæjjijste maadthskuvlesne vuesehte pedagogeles ööhpehtimmine

Tabelle 5.3 Aaltarejoekedimmie noerhtesaemien lohkehtæjjah, maadthskuvle

Aaltare	20-30 jaepieh	30-40 jaepieh	40-50 jaepieh	50-60 jaepieh	60-70 jaepieh
Prosentelåhkoe	6 %	20 %	29 %	30 %	15 %

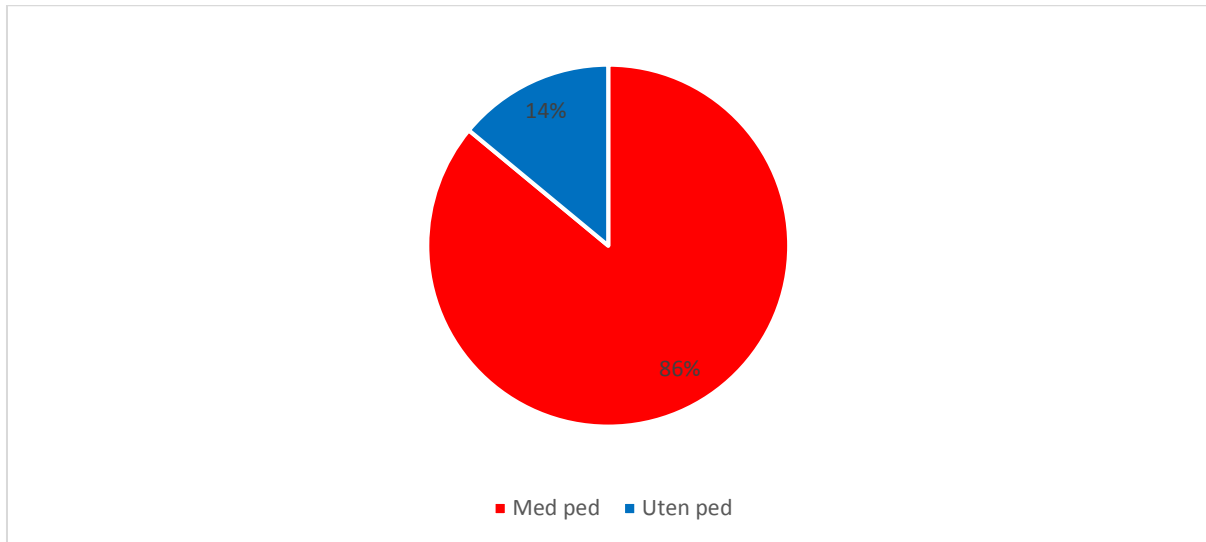
Figuvre 5.5 Aaltarejoekedimmie noerhtesaemien lohkehtæjjah maadthskuvlesne

Daate tabelle vuesehte naa vaenie eevre noere lohkehtæjjah, jîh 74 prosent h lohkehtæjjijste Leah bijjelen 40 jaepieh. Maahta daestie guarkedh dej minngemes jaepiej vaenieh lohkehtæjjah ööhpehtimmiem vaalteme aaj noerhtesaemien gielesne, jîh destie dâeriesmoerem åådtje saamastallije lohkehtæjjah dâårrehtidh jaepiej åvtese.

Jåarhkelierehtimmesne 44 lohkehtæjjah noerhtesaemien gielesne ööhpehtieh. Dæjstie 38 pedagogeles maahtoem utnieh, mearan 33 jåarhkeööhpehtimmiem saemien gielesne utnieh.

Figuvre 5.6 Låhkoe noerhtesaemien lohkehtæjjah pedagogeles ööhpehtimmine, jåarhkeskuvle

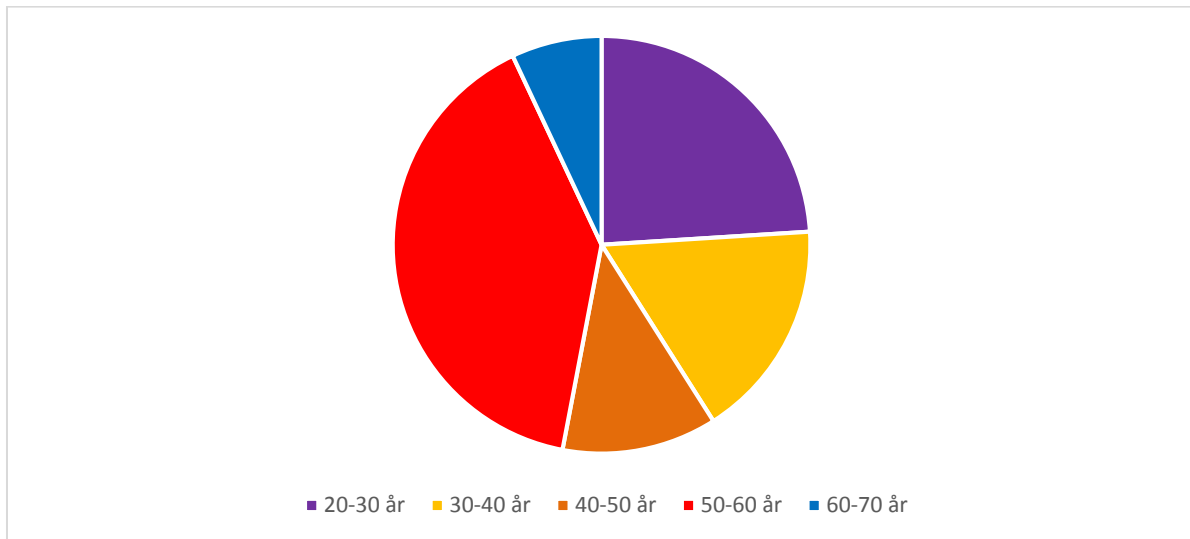

Figuvre 5.6 låhkoem vuesehte noerhtesaemien lohkehtæjjijste jåarhkelierehtimmesne pedagogeles maahtojne.

Tabelle 5.4 Aalterejoekedimmie noerhtesaemien lohkehtæjjah, jåarhkelierehtimmiem

Aaltere	20-30 jaepieh	30-40 jaepieh	40-50 jaepieh	50-60 jaepieh	60-70 jaepieh
Prosentelåhkoe	24 %	17 %	12 %	40 %	7 %

Figuvre 5.7 Aalterejoekedimmie noerhtesaemien lohkehtæjjah jåarhkeskuvlesne

Jåarhkelierehtimmesne jienebh nuerebe lohkehtæjjah vuejnebe. Bijjelen 40 % prosenth leah nuerebe goh 40 jaepieh, mij sæjhta jiehtedh akte stoeerre låhkoe lohkehtæjjijste nov sån gellie luhkie jaepieh aajmene utnieh lohkehtæjjabarkosne. Seamma tjiien mahte akte lehkie lohkehtæjjijste bijjelen 50 jaepieh, mij sæjhta jiehtedh læjhkan sæjhta akte stoeerre dåårrehtimmiedaerpiesvoete årrodh noerhtesaemien lohkehtæjjijste jåarhkelierehtimmesne. Goh mijjeh figuvrijste bijjielisnie vuejnebe noerhtesaemien lohkehtæjjah leah dah mej jollemes pedagogeles maahtoe. Daate maahta gelliej fåantoej gaavhtan årrodh. Voestegh dle sagke jienebh noerhtesaemien almetjh Nöörjesne guktie aalkoelisnie sæjhta aelhkebe årrodh noerhtesaemien lohkehtæjjah dåårrehtidh. Lissine jijtsh noerhtesaemien lohkehtæjjaööhpehtimmieh orreme, mearan julev- jih jaarjelsaemien dajvesne dle daerpies orreme saemien gielem lohkedh lissine lohkehtæjjaööhpehtæmman jis sæjhta saemienlohkehtæjjine sjidtedh.

5.9 Stoeerre joekhtse tjielti gaskem

Akte tjielke joekhtse ovmesse tjielti gaskem gosse lea dåårrehtimmien bijre saemien lohkehtæjjijste. Ij leah naan ierielimmie jienebh saemiengieleldh lohkehtæjjah reeremetjietline, jih iemie daerpiesvoete lea stööremes daesnie. Aaj vååjnoe goh reeremetjietlth vaenebh haestemh utnieh orre lohkehtæjjah dåårrehtidh goh jeatjah tjielth utnieh. Naemhtie joekoen noerhtesaemien dajvesne.

Guovdageaidnun jih Karasjohken tjielth jeenjemes lohkehtæjjah utnieh mah saemiengielesne ööhpehtieh, unnemes 35 lohkehtæjjajgumie fierhtene daejstie tjieltijste. Goh aarebi neebneme dah tjielth lissine gellie saamastallije lohkehtæjjah utnieh mah eah saemiengielesne ööhpeht. Dennie mubpene gietjesne dle 16 tjielth mah ajve aktem saemienlohkehtæjjam utnieh. Daate akte vuelege taale mij ierele, jih saemienlierehtimmien gaavhtan dle hijven doh jeanatjommes tjielth vielie goh aktem saemienlohkehtæjjam utnieh dan åvteste dellie lierehtimmiefaalenasse ij dan præåshke sjidth.

Man guhkebe akte tjielte lea aktede reeremetjietteste man stuerbe haestemh leah lohkehtæjjah dåårrehtidh. Seamma tjiien vuesiehtimmieh gååvnesieh tjieltine reeremedajven ålkolen mah hijvenlaakan lyhkesamme lohkehtæjjah dåårrehtidh dan åvteste dej akte tjielke strategije

däärrehtæmman, jñh ovnessie skraejrieh nuhtjeh juktie lohkehtæjjah jñjtsasse giesedh ⁸. Aarebi goerehtimmieh vuesiehtieh tñjelh mah saemienlohkehtæjjah inkluderadieh dennie siejhme pedagogeles barkijedåehkesne skuvlesne, buerebelaakan sijjen saemienlohkehtæjjah utniehtieh goh tñjeltine gusnie saemienlohkehtæjjah ajve oktemierien berkieh.

5.10 Lohkehtæjjaveahka

Gellede lehkeste jeahtasåvva lohkehtæjjaveahka jñh kvaliteete skuvlesne Leah lihke gårreldihkesne. Daate sæjhata jiehtedh kvaliteete skuvlesne hov læssene jis jienebh lohkehtæjjah seehtesuvvieh. Riektesisnie maahta sån geervebe årrodh goh naemhtie, dan åvteste Nöörje naa jolle lohkehtæjjaveahkam åtna, jñh ij Leah njueniehkisnie orreme hijven illedahkigujmie PISA-goerehtimmine.

Mijjieh aaj daesnie vuajneme Noerhte-Nöörjen akte jollebe lohkehtæjjaveahka goh laanten gaskemedtie. Aktene fierske goerehtimmesne jaarhkelierehtæmman dle Ekonomeles dotkemejarnge Nöörjen teknikheles eatnemedaejremes universiteetesne kvaliteetem jaarhkeskuvlesne vuartasjamme, stillemen mietie Maahtoedepartemeenteste. Dam mööleme viehkine tñjijtje indikatovrijste goh skuvlepoengh maadthskuvleste, tñjirrhaejmie, karakterh jnv. Daesnie Noerhte-Nöörje nåake illedahkh kvaliteeten bijre åådtje viertiestamme dejnie jeatjah laantine ⁹.

Læjhkan maahta hov jiehtedh lohkehtæjjaveahka jñjnjem soptseste vierhtietsiehkien bijre skuvlesne, jñh bieleden vierhtieh sæjhata krievije årrodh hijven lierehtimmieilledahkh jaksedh. Jijnjh tñjelh, joekoen saemien gielen reeremedajven ålkolen, jiehtieh dah jñjnjem tjabreminie nuekies lohkehtæjjah skååffedh saemiengielesne.

NOU 2000:3 Saemien lohkehtæjja-ööhpehtimmie jeahta:

”...saemien skuvle tjuara lohkehtæjjah nuhtjedh mah byjjes pedagogeles ööhpehtimmiem fååtesieh. Gosse akte dagkeres tsiehkies guhkiem vaasa, dellie dihte akte nåake gievlie sjædta saemien skuvlese. Doh pedagogh byjjes ööhpehtimmie aktem lissie nipkemem åadtjoeh dan åvteste dah tjuerieh lohkehtæjjah bihkedidh mah eah byjjes ööhpehtimmiem utnieh.” (s.149)

Goh mijjieh libie vuajneme daennie tjaalegisnie dle annje dihte saemien skuvle aktem stuerebe låhkoem lohkehtæjjijste åtna bieleden faageööhpehtimmie, men læjhkan maahta aerviedidh daate akte unnebe dåeriesmoere goh aarebi, joekoen noerhtesaemien dajvesne låhkoeh lea vuelege. Goh mijjieh aaj sijhtebe vuejnedh dle seamma tñjjen maehetebe billedh låhkoeh lohkehtæjjijste bieleden byjjes ööhpehtimmie saemien skuvlesne vihth sæjhata læssanidh jis ibie saemienlohkehtæjjah verkebe ööhpehth goh mijjieh dorjeme dej minngemes jaepiej.

⁸ Hijven naan tñjelh berkieh ihke lohkehtæjjah dåårrehtidh. Seamma tñjjen dle åeniebasse akte nullsumme-spiele mij sæjhata jiehtedh jeatjah tñjelh lohkehtæjjam dessieh.

⁹ Skuvlekvaliteete jaarhkelierehtimmesne SØF-reektehtse 01/16.

Tabelle 5.5 Lohkehtæjjaveahka Nöörjesne jih vaeljehke fylhkine, maadthskuvle¹⁰

Fylhke	Learohkelåhkoe fierhten lohkehtæjjese
Finnmaarihke	12.0
Tromse	14.6
Nordlaante	14.2
Laanten gaskemedtie	16.8

Tabelle vuesehte Noerhte-Nöörjen jollebe lohkehtæjjaveahka goh laanten gaskemedtie, Finnmaarihkine eevre bijjielisnie. Finnmaarihkesne lohkehtæjjaveahka abpe 28,6 jollebe viertiestamme abpe laantine-

Tabelle 5.6 Learohkelåhkoe saemien, maadthskuvle 2015-2016

Gïeledåehkie	Learohkelåhkoe
Noerhtesaemien	1935
Julevsaemien	113
Åarjelsaemien	116
Ållesth	2164

Tabelle learohkelåhkoem maadthskuvlesne Nöörjesne vuesehte. Daesnie meatan ryöknedamme dovne learohkh mah saemien voestesgïeline jih mubpiengïeline utnieh. Dagkeres statistihke ij jaarhkelierehtæmman gååvnesh.

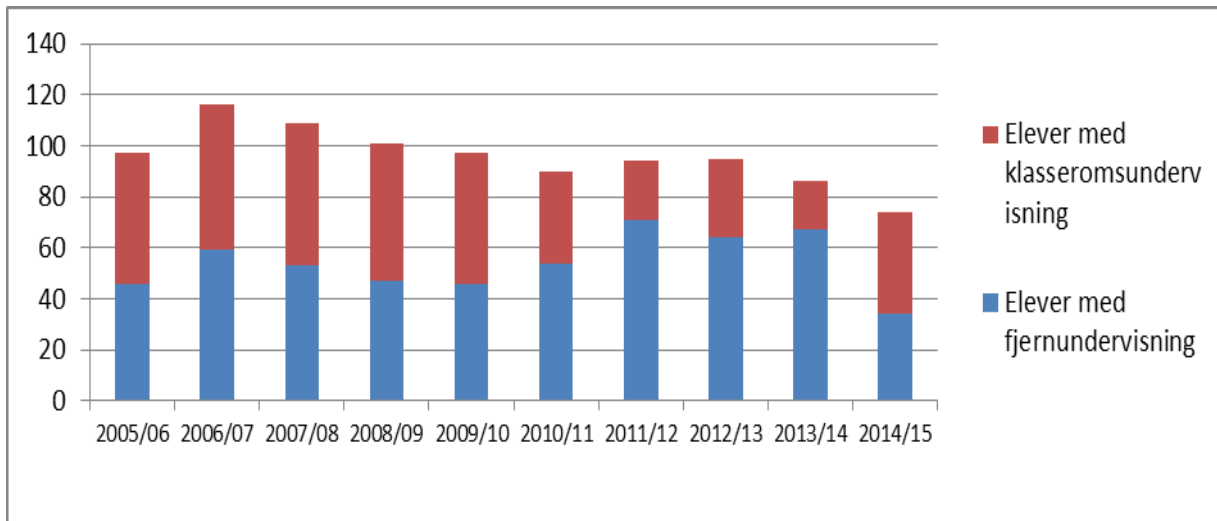
Tabelle 5.7 Lohkehtæjjaveahka saemien learoehkidie, maadthskuvle

Gïeledåehkie	Learohkelåhkoe fierhten lohkehtæjjese
Noerhtesaemien	10.2
Julevsaemien	14.1
Åarjelsaemien	5.3
Ållesth	9.9

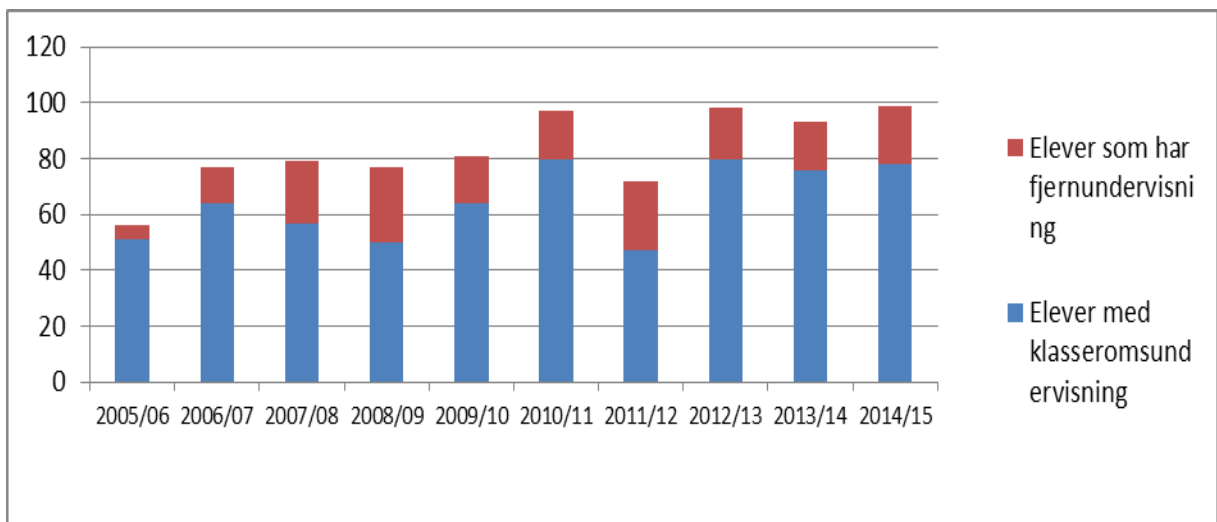
Tabelle 5.7 vuesehte sagke vaenebh learohkh fierhten lohkehtæjjese åarjelsaemien gïelesne goh julev- jih noerhtesaemien gïelesne. Dïhte dan åvteste åajvahkommes dle åarjelsaemieh bårrode åroeminie, jih sagke jienebh learohkh sijjen saemienlierehtimmiem åadtjoeh goh maajhööhpehtimmie åarjelsaemien gïelesne, goh vuesiehtimmiem gaavhtan julevsaemien gïelesne. Saemien maajhööhpehtimmie lea åajvahkommes goh akte - akte tsiehkje lohkehtæjjan jih learohken gaskem, vuesiehtimmiem gaavhtan skyphen tjïrrh. Lissine jienebh saemienlohkehtæjjah åarjelsaemien dajvesne mah bielietïjjen berkïeh, jeatjah lohkehtæjjabarkojne ektine jallh jeatjah saemien gïelebarkojne. Julevsaemien aktem lohkehtæjjaveahkam åtna mij lea seammalaakan goh veahka abpe Nordlaanten fylhkese. Noerhtesaemien lea åarjel- jih julevsaemien gaskem taaleprosenten mietie, jih ånnetji Finnmaarihken gaskemedtien nuelesne.

¹⁰ Daate lea ryöknedamme aktede ”dåehkiestoeredahkeste 2” mij lea dïhte mij dam tjïelkemes stoeredahkem vuesehte. Dïhte siejhme ööhpehtimmim möölie bieleden sjïere.ped jih sjïere gïelelierehtimme (ij saemien)

Figuvre 5.8 Learohkejoekedimmie maajhööhpehtimmie j h skuvlelierehtimmie (klaassetjiehtjele  hpehtimmie)  arjelsaemien

Figuvre 5.9 Learohkejoekedimmie maajhööhpehtimmie j h skuvlelierehtimmie, julevsaaemien

Doh figuvrh 5.8 j h 5.9 vuesiehtieh joekehtsem l hkoen gaskem maajh  hpehtimmielearoehkijste julev- j h  arjelsaemien lierehtimmesne. Goh mijjeh vuejnebe dle joekoen vaenie learohkh mah julevsaaemien maajhööhpehtimmie utnieh, mearan  arjelsaemien gielese muvhti jaepiej dle joekoen j jnjh learohkh sijjen lierehtimmie   dtjeme goh maajhööhpehtimmie. Daate tjelke illedahkh vadta lohkeht  javeahkese dejtie g  kte gieled  hkide.

Tabelle 5.8 Låhkoe saemienlohkehtæjjah ållesth

Gïele	Åarjelsaemien	Julevsaaemien	Noerhtesaemien	Ållesth
Maadthskuvle	22	8	189 ¹¹	219
Jåarhkelierehtimmie	8	7	44	59
Ållesth	30	15	233	Grand ållesth: 278

Tabelle 5.8 vuesehte dihte ållesth låhkoe lohkehtæjjijste mah saemiengïelesne ööhpehtieh lea 278. Daejstie 84 prosent lohkehtæjjah noerhtesaemien gïelesne. Vïjhte prosent leah lohkehtæjjah julevsaaemien gïelesne jïh 11 prosent åarjelsaemien gïelesne.

79 prosent lohkehtæjjijste maadthskuvlesne ööhpehtieh.

5.11 Dåarrehtimmiedaerpiesvoeth

Aktem eevre vihties dåarrehtimmiedaerpiesvoetem vihtiestidh saemienlohkehtæjjide dej minngebi luhkie-göökoteluhkie jaepiej ij gåaredh darjodh. Akte aerviedimmie tjuara gellie mujvies faktovrh krööhkestidh goh learohketaaleevtiedimmie, man gellie lohkehtæjja mah barkoem orrijieh aaltereraasten åvtelen, ööhpehtimmie lohkehtæjjijste, öörnedimmie saemienlierehtimmeste åvtese jnv.

Læjhkan gåarede aktem prognosem aerviedidh mij våaroeminie åtna maam mijjieh vuejnebe learohketjaalen sisnie, jïh man gellie saemieh mah staaride juhtieh. Lissine daejrebe dovne Lohkehtæjjalutnjeme jïh mierievierhkie saemien maajhöhpehtæmman sijhtieh daerpiesvoetem lissiehtidh pedagogeles ööhpehtæmman saemienlohkehtæjjide, jïh jåarhkeööhpehtimmiedaerpiesvoetese saemien gïelesne. Mijjieh aaj vuesiehtamme man gellie mah lohkehtæjjine orrijieh julev- jïh åarjelsaemien dajvesne jïh daate mijjese jeahta mijjieh tjoerebe jienebh lohkehtæjjah ööhpehtidh goh dihte nominelle daerpiesvoete jeahta. Mijjieh aaj aktem ohtje daajroem utnebe aalteren bijre saemienlohkehtæjjaj gaskem, mij maahta maam akt jiehtedh mejtie mijjieh boelvemålsomi uvte tjåadtjobe saemien lohkehtæjjaj gaskem.

Man åvteste dåarrehtimmie saemienlohkehtæjjijste vihkeles?

Laake maadthskuvlen jïh jåarhkelierehtimmien bijre (ööhpehtimmielaake) § 6-2 vihteste:

«Saemien dajvine gaajhkes maadthskuvleaaltarinie reaktam utnieh lierehtæmman saemien gïelesne jïh saemien gielen tjïrrh.

Saemien dajvi ålkoli unnemes luhkie learohkh aktene tjïeltesne mah lierehtimmiem saemien gïelesne jïh saemien gielen tjïrrh sijhtieh, reaktam utnieh dagkeres lierehtæmman dan guhkie unnemes govhte learohkh aajmene dåehkesne»

¹¹ Goh aarebi neebneme dle sãemies reeremetjïeltine akte stoerre låhkoe saamastallije lohkehtæjjijste lissine dejtie mah eah saemiengïelesne ööhpeht.

§ 6-3 jeahta:

« Saemieh jáarhkelierehtimmesne reaktam lierehtæmman saemien gielesne utnieh. Departemeente maahta mieriedimmieh vedtedh jeatjah vuekiej bijre dagkeres lierehtæmman gosse lierehtimmie ij maehtieh vadtasovvedh sjehteles ööhpehtimmiebarkijgumie skuvlesne.»

Goh mijjeh vuejnebe dle gaajhkh saemien learohkh aktem sjïere reaktam saemienlierehtæmman utnieh, jïh dah mah saemien dajvine årroeminie aaj reaktam lierehtæmman utnieh saemien gielen tjïrrh. Juktie gorredidh skuvleajhterh maehtieh lierehtimmiem laaken mietie vedtedh reakta-learoehkide, jïh naemhtie byögkelesvoeten åeliedimmieh illedh saemien learohki vööste, dle eevre daerpies nuekies dåårrehtimmiem gorredidh saemiengieleldh lohkehtæjjijste.

Jis ij dam juridihkeles bieliem krööhkesth dle jïjnïh jeatjah argumeenth man åvteste aaj vihkeles. Todal jïh Öözerk tjïertestieh lea vihkeles dovne pedagogeles, psykologeles jïh histovrijes fåantoej gaavhtan (Todal jïh Öözerk 1996, s. 17 ff ¹²). Gaskem jeatjah guektiengieleldh lierehtimmie learohki kognitijve gielehaalvemem gorrede, akte positijve vuajnoe jïjtsistie jïh kultuvrelle evtiedimmie.

Saemiengieleldh kandidaath lohkehtæjjaööhpehtimmide dåårrehtidh lea akte stoerre haesteme orreme. Jieniebinie sijsetsaekiemie ij leah ohtsijh orreme saemien lohkehtæjjaööhpehtæmman Saemien jïlleskuvlesne.¹³ Golme jaepieh UiT Nöörjen noerhtelisnie universiteete lea vijhtenjaepien lohkehtæjjaööhpehtimmiem faalehtamme maasterinie saemien gielesne. Ij akt dah leah ohtsijh studijasse åtneme ¹⁴. Tijjen åvtese dle saemien learohki reaktah lierehtæmman saemien gielesne tjarke hävhtadamme, jis dåårrehtimmie saemien lohkehtæjjaööhpehtimmide ij læssenh. Raeriestimmiej nuelesne tjaalegen minngiegietjesne sæjhta råajvarimmide juvtjiedidh mah maehtieh dorjesovvedh juktie saemien nænnoestetedh lohkehtæjjaööhpehtimmie.

Julev- jïh åarjelsaemien dajvesne ij leah nuekies saemiengieleldh faagealmetjigumie learoesijjine juktie tjïelke saemiengieleldh lohkehtæjjaööhpehtimmieh faalehtidh. Sæjhta sån aaj fer vaenie ohtsijh årrodh akten eventuelle saemiengieleldh lohkehtæjjaööhpehtæmman. Vaallah mieriesoejkesjïh saemien lohkehtæjjaööhpehtimmide leah dan hijvenlaakan sjïehteladteme orreme akten eventuelle julev- jïh åarjelsaemien lohkehtæjjaööhpehtæmman. Daelie orre mieriesoejkesjem dorjeme akten vijhtenjaepien saemien lohkehtæjjaööhpehtæmman. Daesnie akte raajese båtame mij edtja fleksibilitetem vedtedh juktie julev- jïh åarjelsaemien lohkehtæjjaööhpehtimmiem tseegkedh.

" Åejvieööhpehtimmiegiele saemien maadthskuvlelohkehtæjjaööhpehtimmesne lea saemien. Maahta daam njoelkedassem hiejhtedh dastegh praktihkeles jallh jeatjah vihkeles fåantoeh gååvnesieh"

raeriestimmesne mieriesoejkesjasse tjåådtje ¹⁵. Lissine dle gujht jïjnïh saemienlohkehtæjjah sijhtieh sijjen lohkehtæjjaööhpehtimmiem vaeltedh jeatjah learoesijjine bætijen aejkien. Dan åvteste hijven Saemiedigkie nuepiem åtneme saemien tjïrkijh raeriestidh dejtie ovmessie nasjonaale mieriesoejkesjemoenehtsidie lohkehtæjjaööhpehtimmide.

Dej lohkehtæjjataali mietie mejtie mijjeh daennie tjaalegisnie vuajname, dle maethebe guarkedh akte stoerre lårkoe saemienlohkehtæjjijste fååtese Nöörjesne. Guktie tsiehkïe lea, dle

¹² Todal, Jon og Kamil Öözerk: *Vegar til tospråkleg skule. Om utdanning av samiskspråklege medarbeidarar i finnmarksskulene*. SH-reektehtse nr. 3 1996.

¹³ Marie Elise Nystad jïh Liv Inger Somby: «Ingen samisk lærerutdanning i høst», NRK 4.7.2011 jïh Monica Falao Petterson jïh Berit Solveig Gaup: «Hvorfor vil færre og færre studere her?», NRK 13.3.2016.

¹⁴ Hanne Larsen: «Ingen ville satse på samisk», Altaposten 24.2.2016.

¹⁵ Forslag til Forskrift om Samisk rammeplan for grunnskolelærerutdanning for 1.-7. trinn.

raaktan eevre geerve guarkedh dan gâhkese mijjeh daejrebe dle gaajhkh learohkh mah saemienlierehtimmiem sijhtieh, dam sijjen tjieltesne jallh maajhööhpehtimmiem tjirrh åadtjoeh. Akte tjielke suajmanimmie orreme gosse lea dåårrehtimmiem bijre orre saemien lohkehtæjjijste, guktie jis dihte ij jarkh dellie lohkehtæjjavaanoë sæjhta læssanidh jaepiej åvtese. Tsiehkje lea vierremes julevsaemien gielese gusnie lohkehtæjjavaanoë joe lea geerve, jih maahta aerviedidh dihte sagke vierrebe sjædta. Dihte dan åvteste dan jijnjh lohkehtæjjah barkosne orrijieh julevsaemien dajvesne.

Jis akte dagkeres lohkehtæjjavaanoë lij gååvnesamme akten jeatjah faagese skuvlesne dellie seapan stoerre nasjonaale barkoeh orreme juktie hoksedh dåårrehtimmiem lohkehtæjjijste læssani. Daan biejjien ij leah naan nasjonaale strategije juktie dåårrehtimmiem lissiehtidh saemiengieledh lohkehtæjjijste. Daate sæjhta jiehtedh dælie vielie sahtlaaketje jih flaks mah muenieh mejtie lohkehtæjjah åtna, juktie learohki reaktah lierehtæmman illedh. Ibie maehtieh veanhtadidh æjvieladtjh buektiehtieh saemien learohki reaktam lierehtæmman saemiengielesne illedh bætijen æjkien jis dåårrehtimmiem saemiengieledh lohkehtæjjijste ij tjarke læssen.

Taali mietie tjuara ööhpehtidh 1,5 lohkehtæjjah fierhten jaepien åarjelsaemien dajvesne dej minngebi luhkie- göökteluhkie jaepiej jis edtja seamma lohkehtæjjalåhkoem utnedh goh daan biejjien. Julevsaemien dajvesne tjuara aktem lohkehtæjjam ööhpehtidh fierhten mubpien jaepien. Men dan jijnjh lohkehtæjjah joe daan biejjien fååtesieh, guktie julevsaemien dajvesne tjuara sån ovrehte seamma jijnjh lohkehtæjjah ööhpehtidh goh åarjelsaemien gielesne. Daate aaj dan åvteste dan joekoen jijnjh julevsaemien lohkehtæjjah lohkehtæjjine orrijieh. Noerhtesaemien gielesne tjuara 90 lohkehtæjjah ööhpehtidh maadthskuvlese dej minngebi 20 jaepiej. Jåarhkelierehtæmman noerhtesaemien gielesne tjuara ovrehte 25 lohkehtæjjah ööhpehtidh dej minngebi 20 jaepiej juktie daan beajjetje lohkehtæjjataalem tjåadtjoehtidh.

Seamma tijnjen vihkeles tjierstedidh daate lea prognosh mah våaroeminie utnieh learohketaale saemien gielesne lea naa jiebbe. Stoerre nuepieh ihke learohketaale sæjhta læssanidh jaepiej åvtese, jih dellie daerpiesvoete saemienlohkehtæjjide seamma jijnje læssene. Lissine maahta jarkelimmieh sjidtedh ööhpehtimmielaakesne. Naan tjielth/fylhkentjuelth vuarjesjeminie faalenassem vedtedh gaajhkide learoehkidie saemienlierehtimmiem bijre. Daate sæjhta jienebh saemienlohkehtæjjah krieveth. Saemien gielemoenetse raereste jis golme learohkh lierehtimmiem saemiengielesne sijhtieh reeremedajven ålkolen, dah edtjeh reaktam disse utnedh. Daate sæjhta aaj daerpiesvoetem lissiehtidh jieniebidie lohkehtæjjide ¹⁶.

Saemiengieledh lohkehtæjjah aktem maahtoem utnieh man mietie gihtjie jieniebinie sijjine goh ajve skuvlevierhkesne. Gosse akte lohkehtæjjaööhpehtimmiem daan biejjien vijhte jaepieh vaasa jih mijjeh libie giehtjedamme man gellie saemiengieledh kandidaath mah leah ööhpehtimmesne dælie, dellie vuejnebe mijjeh ibie lihkebisnie dejstie taalijste mah leah daerpies juktie seamma veahkam utnedh jaepiej åvteste. Dan åvteste byöroe seamma tijnjen goh saemiengieledh kandidaath lohkehtæjjaööhpehtimmiem dåårrehteminie aaj nuepide nænnoesteth ihke ööhpehtamme lohkehtæjjah buerebelaakan maehtieh nuekies maahtoem saemiengielesne vejtiestedidh guktie dah maehtieh gielesne ööhpehtidh.

5.12 Visjovne akten julev- jih åarjelsaemien lohkehtæjja-ööhpehtimmiem bijre

Bijjielisnie premissh leah neebnesovveme akten eventuelle julev- jih åarjelsaemien lohkehtæjjaööhpehtæmman. Joekoen åarjelsaemien dajvesne dle gellie jaepieh aktem jijtse

¹⁶ NOU 2016:18

lohkehtæjjaööhpehtimmiem sijhteme. Gelliej fåantoej gaavhtan dle ij dam buektiehtamme daan mearan. Gosse Nordlaanten universiteete jih Nesnan jih Noerhte-Trööndelagen jilleskuvlh fusjoneradin Nord Universiteetese orrejaepien, gaajhkh golme institusjovnh lohkehtæjjaööhpehtimmieh utnin guktie dihte pedagogeles faagebyjrese dennie orre universiteetesne tjarke læssani. Daelie aaj aktem nasjonaale diedtem åadtjoeji dovne julevsæmien jih åarjelsæmien åvteste lohkehtæjjaööhpehtimmine.

Guktie jeahtasåvva orre mieresoejkesjisnie saemien vijhtenjaepien maadthskuvlelohkehtæjjaööhpehtæmman dle dihte rihpeste ihke akte jijtse julev- jih åarjelsæmien lohkehtæjjaööhpehtimmiem tseegkesåvva Nord universiteetesne. Akte dagkeres ööhpehtimmiem lij gujht maahteme aktem studijemaallem aalkoelisnie utnedh gusnie jijnjh dejstie studijijstie nöörjen gielesne tjirrehte, jih lissine julev-jallh åarjelsæmien gielem veeljie 30 jallh 60 studijepoengigujmie, mejtie sæjhta 1. – 7. daltesisnie jallh noeredaltesisnie ööhpehtidh. Lissine ööhpehtimmiem maahta saemien kultuvredaajroem utnedh goh akte skuvlerelevaante faage. Tjuara leavloem biejedh saemien pedagogihkese jih didaktihkese dagkeres ööhpehtimmesne.

Ij Leah naan juerie akte dagkeres ööhpehtimmiem lij sijhteme julev- jih åarjelsæmien lierehtimmiem nænnoestehtedh dovne kvaliteeten jih kvantiteeten bijre. Learohkh sijse tsækedh fierhten jaepien lij sijhteme geerve årrodh, men lij gåaradamme aktem golmenjaepien syklusem utnedh, gusnie doh saemien gielefaalenassh synkroniseradamme sjidtin lohkehtæjjaööhpehtimmiem juktie normeradamme progresjovnem gorredidh. Mijjiej bååstede disse bætebe raeriestimmiej nuelesne.

5.13 Galhkuve

Daennie tjaalegisnie libie vuartasjamme lohkehtæjjaveahkese saemienlierehtimmesne jih dam pedagogeles jih gieledh maahtoem saemienlohkehtæjjide goerehtalleme. Mijjiej aaj aktem prognosem dorjeme gusnie aervede guktie lohkehtæjjaveahka maahta sjidtedh bæetiji jaepiej, jih mej råajvarimmiejgujmie daerpies nierhkedh juktie saemien lierehtimmiem nænnoestehtedh jih evtiedidh.

Kruepieslaakan vuajname dle ånnetji jollebe lohkehtæjjaveahka saemien lierehtimmiem sisnjelen goh jeatjah lierehtimmesne Nöörjesne, men stoerre jeerehtsh dej saemien gieledæhkiej gaskem. Dihte stoerre jenebelåhkoem saemienlohkehtæjjijste jolle maahtoem utnieh dovne pedagogeles jih saemienfaageles, men annje ånnetji vueliehkåbpoe pedagogeles maahtoe goh jeatjah lohkehtæjjabarkosne. Akte joekoen stoerre bielie saemienlohkehtæjjijste jaarhkeööhpehtimmiem utnieh saemiengielesne. Åeniebasse ij maehtieh jiehtedh gaskemedtien aaltere saemienlohkehtæjjide lea ååpsen jolle, men seamma tijnen dle gellie jaepieh ååpsen vuelege dåårrehtimmiem saemiengieledh saemienlohkehtæjjijste, mah vihth sijhtieh darjodh skuvleaaajhterh geervebe nuepieh åadtjoej reaktide saemien learoehkidie illedh.

5.14 Raeriestimmieh

Byöroe buektiehtidh guktie jenebh syökoeh lohkehtæjjaööhpehtimmiem.

Byöroe eksamineradimmiem saemiengieledh lohkehtæjjijste sagke buerebe premijeradidh universiteetide jih jilleskuvlide goh daan biejjien.

Byöroe nuepide nænnoestehtedh maahtoem saemien gielesne vejtiestidh dejtie lohkehtæjjide mah ööhpehtimmiem utnieh.

Byöroe buerebe stipendeöörnegh vuarjasjidh saemiengieledh lohkehtæjjastudentide.

Nord universiteete byöroe julev- jñh åarjelsaemien lohkehtæjjaööhpehtimmiem tseegkedh.

Saemien maajhööhpehtimmielohkehtæjjah byöroeh maahtoelutnjemem åadtjodh jienebeguejmielierehtimmesne, guktie gorrede gaajhkh saemien learohkh saemienlierehtimmiem åadtjoeh jalhts saemien lohkehtæjjah fååtesieh.

Skuvleaajhterh jñh Fylhkenålmah byöroeh strategeles soejkesjh evtiedidh juktie gorredidh gaajhkh saemienlohkehtæjjah byjjes maahtoekrievenassh illieh 2025 åvtelen (jñh 2020 åvtelen maajhööhpehtimmielohkehtæjjide, Mieriesoejkesjen mietie saemien maajhööhpehtæmman).

Tjuara learoevierhtieh våajnoes darjodh guktie saemienlohkehtæjjah gaajhkh gaavnoes vierhtieh utnieh juktie bööremes gïelelierehtimmiem faalehtidh.

Byöroe vuarjasjidh mejtie gåarede göökte learoesejkesjh evtiedidh voestesgieline, akte learoehkidie reeremedajvesne jñh akte learoehkidie reeremedajven ålkolen dan åvteste daan beajjetje soejkesje ij daarpesjh gaajhkesidie sjiehtedh, goh årromesijjie.

Byöroe refusjovneåasam saemienlierehtæmman lissiehtidh akten njeaptjan mij doh tjïelke maaksoeh lierehtæmman vuesehte. Dellie tjïelth buerebelaakan maehtieh guhkiebasse soejkesjidh, jñh jïjtje råajvarimmiejgumie aelkedh juktie saemienlohkehtæjjah tjïeltese ööhpehtidh.

Gaaltijh:

Falch, Torberg, Simon Bensnes jñh Bjarne Strøm: «Skolekvalitet i videregående opplæring. Utarbeidelse av skolebidragsindikatorer og mål på skolekvalitet». SØF-reektehtse nr. 01/16, Senter for økonomisk forskning AS, Tråante, voerhtjen 2016

Forslag til forskrift om Samisk rammeplan for grunnskolelærerutdanning 1.-7. trinn. Maahtoedepartemeente

Gaup, Berit Solveig: «Frykter for samisk lærerutdanning». Mietsken 21. b. 2016. Nr.no

Vaajmoegiele. Raeriestimmieh laakide, raaajvarimmide jñh öörnegidie saemien gielaide. NOU 2016:18

Larsen, Hanne: «Ingen ville satse på samisk» i *Altaposten* goevten 24. b. 2016

Lærerloftet. Regjeringen.no

Lærerutdanningene. Statistiske oversikter og utviklingstrekk. *NIFU-reektehtse 31*, 2014. Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning

Nystad, Marie Elise og Liv Inger Somby: «Ingen samisk lærerutdanning i høst». Nr.no snjaltjen 4. b. 2011

Ööhpehtimmielaake. Nöörjen laakh

Pettersen, Monica Falao og Berit Solveig Gaup: «Hvorfor vil færre og færre studere her?» nrk.no

Rammeverk for samisk fjernundervisning. Utdanningsdirektoratet.no

Samisk lærerutdanning – mellom ulike kunnskapstradisjoner. NOU 2000:3

Store Norske Leksikon

Todal, Jon og Kamil Özerk: Vegar til tospråkleg skule. Om utdanning av samiskspråklege medarbeidarar til finnmarksskulene. SH-reektehtse nr. 3, 1999. Saemien jilleskuvle

Valle, Anne Marit og Nils Ole Nilsen: «Det er viktig at det gis lærerutdanning i Nordland» : *Avisa Nordland* voerhtjen 21. b 2016

Wikipedia.org